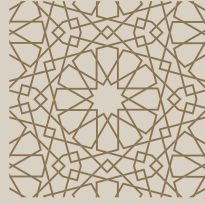

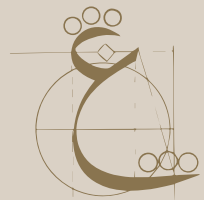
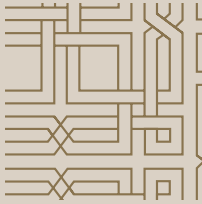

kadim

SAYI / ISSUE 6 · EKİM / OCTOBER 2023

06

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 6 • EKİM | OCTOBER 2023

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 121,
Serdivan/Sakarya (Turkey) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Arti Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • EKİM | OCTOBER 2023

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracacağı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

MİSAFİR EDİTÖR
GUEST EDITOR

Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento
Zahit ATÇIL | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇİTİR | Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hâcer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

MİZANPAJ VE
SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Peker, Şeyma.
Galata Bankerlerinin Osmanlı
Ekonomisinin Çöküşüne Etkileri.

İSTANBUL: LEJAND KİTAP,
2022. 182 SAYFA.
ISBN: 9786258452426.

M.EMRE KILIÇASLAN*

ÖZ ABSTRACT

Bu yazı, Şeyma Peker'in *Galata Bankerlerinin Osmanlı Ekonomisinin Çöküşüne Etkileri* başlıklı kitabını ele almaktadır. Yazının hemen başında konunun tarih araştırmaları içerisindeki yerine dikkat çekilmekte, ardından kitabın bölümleri birer cümleyle özetlenip metnin literatürle, ana kaynaklarla ve sorunsalıyla olan ilişkisi üç ana başlık halinde değerlendirilmektedir. Yazı bir sonuçla bağlanarak ele alınan kitabın literatür içerisindeki yeri belirlenmiş ve ileride aynı konuda hazırlanacak çalışmalar için öneriler eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Galata, Banker, Sarraf, Osmanlı Ekonomisi, Sorunsal.

This article examines Şeyma Peker's book titled *Galata Bankerlerinin Osmanlı Ekonomisinin Çöküşüne Etkileri* [The Impact of Galata Bankers on the Collapse of the Ottoman Economy]. At the beginning of the article, attention is drawn to the place of the topic in historical research. After summarizing the chapters of the book in one sentence each, the text evaluates its relationship with the literature, primary sources, and the research problem under three main headings. The article concludes by discussing the book's position in the literature and providing suggestions for future studies on the same topic.

Keywords: Galata, Banker, Money Changer, Ottoman Economy, Research Problem.

MAKALE BİLGİSİ | ARTICLE INFORMATION

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi | Article Type: Book Review
Geliş Tarihi: 30 Mayıs 2023 | Date Received: 30 May 2023
Kabul Tarihi: 3 Ağustos 2023 | Date Accepted: 3 August 2023

ATIF | CITATION

Kılıçaslan, M. Emre. "Peker, Şeyma. Galata Bankerlerinin Osmanlı Ekonomisinin Çöküşüne Etkileri". *Kadim* 6 (Ekim 2023), 229-240; doi.org/10.54462/kadim.1307365

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, memrekilicaslan@odu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1609-756X.

BİR METİN İKİ SORUNSAĞ: GALATA BANKERLERİ

Galata bankerleri olarak bilinen ve Osmanlı finans sisteminde önemli rol oynayan müteşebbisler pek çok araştırmaya konu olmayı hak ediyor. Bir yandan bankerlerin sınıfsal, etnik ve meslekî aidiyetleri dolayısıyla münasebette buldukları birey ve grupların çokluğu, diğer yandan icra ettikleri mesleğin temas ettiği alanların genişliği onları benzersiz bir araştırma konusu haline getiriyor. Bankerler üzerine söz söylendiğinde Osmanlı Devleti'nin son döneminde ekonomi, finans, siyaset, diplomasi, kültür, bürokrasi ve bunlarla bağlantılı pek çok alanda da söz söylenmesi gerekiyor.

1990'lı yıllar ve devamında Haydar Kazgan'ın hazırladığı bir dizi nitelikli eser doğrudan Galata

bankerleri ve onların faaliyetlerini konu ediniyor.¹ Kazgan'ın ardından da tez, makale ve kitap boyutunda doğrudan bankerleri konu edinen çeşitli araştırmaların hazırlandığını görebiliyoruz.² Ayrıca doğrudan bankerlere odaklanılmamasına rağmen yukarıda saydığım konulardaki kimi eserlerde bankerlere müstakil bölümlerde yer verildiği de vakidir.

Yakın zamanda Şeyma Peker tarafından hazırlanan eserin³ başlığı Galata bankerlerinin Osmanlı ekonomisine olumsuz etkilerini tespit etme iddiasını ortaya koyuyor. Kitabın herhangi bir satırında belirtilmiyorsa da metnin Peker'in 2018 yılında savunduğu yüksek lisans tezine dayandığı anlaşılıyor.⁴ Esasında dayanıyor derken metinlerin birkaç nüans haricinde aynı olduğunu belirtmek gerek. Önsözdeki bazı paragrafların eksiltilmesi, bazı bölüm başlıklarının eklenmesi, metnin "biz" dilinden çıkarılarak "ben" diline çevrilmesi ve küçük bir kısım imlâ hatasının ayıklanması haricinde bir değişiklik tespit edemedim. Metindeki değişiklikler alabildiğine kısıtlyken metnin başlığındaki değişiklik, araştırmanın sorunsalını değiştirdiği için oldukça radikal gözüküyor. Kitaplaştırılmış metni

1 Örnek olarak bk.. Haydar Kazgan, *Galata Bankerleri* (Türk Ekonomi Bankası, 1991); Haydar Kazgan, "II. Sultan Mahmut Devrinde Enflasyon ve Darphane Amiri Kazaz Artın", *Toplum ve Bilim* 11 (1980), 115-130. Kazgan'a ait eserler daha pek çok eser bu listeye eklenebilir. Hatta Kazgan'ın yazılarının neredeyse tamamının bu konuya temas ettiği söylenebilir. Bu sebeple liste uzatılmamıştır.

2 Bu konudaki araştırmalar için kimi örnekler aşağıda gösterilecektir.

3 Şeyma Peker, *Galata Bankerlerinin Osmanlı Ekonomisinin Çöküşüne Etkileri* (Lejand Kitap, 2022).

4 Şeyma Peker, *Sultan Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesinde Galata Bankerlerinin Rolü* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

incelemek niyetinde olduğum için değerlendirmemde kitabın dert edindiği sorunsalı irdelemeye çaba göstereceğim.

Kitap önsöz, sonuç, kaynaklar, ekler, kısaltmalar ve indeks haricinde bir giriş ve üç ana bölümden meydana geliyor. Giriş bölümünde kitabın kapsadığı tarih aralığında Osmanlı Devleti'nin panoraması kısaca aktarılırken aynı zamanda gövde metninin de bir özeti verilmiş. Birinci bölüm Osmanlı maliyesinin borçlanmaları ekseninde Abdülmecid dönemini ele alırken ikinci bölüm aynı tema çerçevesinde Abdülaziz dönemine odaklanıyor. Son bölümde ise Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilme süreci detaylandırılmış. Sonuç, yazarın ele aldığı konuya dair görüş ve kanaatlerini derinlemesine tartışmadan kısaca aktarmasıyla bağlanmış. Kitabın bölümlerini tek tek incelemek yerine, üç başlıkta genel bir değerlendirme yaparak eserin literatürle, ana kaynaklarla ve sorunsalıyla olan ilişkisini çözümlemeye gayret göstereceğim.

1. Literatür Kullanımı

Öncelikle söylemek gerekir ki eserin konuyla doğrudan ve dolaylı ilişkisi bulunan literatürle bağlantısı oldukça zayıftır. Görülmesi elzem bir kısım araştırma tamamen göz ardı edildiği gibi, kaynakçaya dâhil olan kimi eserlerin de hakkıyla kullanılmadığı kanaati hasıl olmuştur. Burada amacım incelediğim kitabın kullanması gereken literatürün tamamını sıralamak değil, konuya yadsınamayacak katkılar sunabilecek kimi eserlerden örnekler vererek bunların neden görülmemiş olabileceğine dair akıl yürütmede bulunmaktır.

Peker'in metni bir literatür değerlendirmesi içermiyor. Bu bağlamda gönderme yaptığı araştırmaların eleştirel bir okuma ya da karşılaştırmasını yaptığını da tespit edemedim. Kullandığı metinlerden yaptığı aktarımları doğrudan sahiplenici bir yol izlemiş. Farklı yazarların birbirine muhalif görüş ve verileri hiçbir tartışmaya yer verilmeksizin metne dâhil edilmiş. Bunun da ötesinde Peker, metninde kendi iddiasına taban tabana zıt bir öneriyle hazırlanan kimi araştırmaların veri ve değerlendirmelerine itiraz geliştirmeksizin yer veriyor. Onnik Jamgoçyan'ın araştırması⁵ buna net örnek olarak gösterilebilir. Peker'in ilk göndermesi⁶ Jamgoçyan'ın bir başka araştırmadan alıntılıdığı bir pasaja yönelik olarak yapılmış. Sonraki üç göndermesi ise⁷ sadece bilgi barındıran ifadelerden oluşuyor. Ne var ki Jamgoçyan'ın sarraflara (bankerlere) bakış açısı ve ulaştığı sonuçlar Peker'inkilerle uyum içerisinde değil.

Bu araştırma hazırlanırken görülmesi gerekir de kaynakçada kendisine yer verilmeyen yayınlara bir örnek vermek gerekirse akla ilk olarak Emine Kıray'ın kitabı⁸ gelir. Peker'in kitabının 20 ila 60. sayfalar arasındaki geniş bir sekans Osmanlı Devleti'nin aldığı ilk dış borcu açıklamaya hasredilmiş. Emine Kıray'ın kitabı bu süreç ve dönemi detaylı bir şekilde tartıştığı gibi, Peker'in de daha sonra bahsedeceği⁹ ve Osmanlı maliyesinin bir nevi röntgenini çeken Foster-Hobart Raporu'ndan yoğun olarak faydalanmıştı. Kıray, ilgili

5 Onnik Jamgoçyan - Erol Üyepazarcı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sarraflık: Rumlar, Museviler, Frenkler, Ermeniler (1650-1850)* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014). (Değerlendirmenin sorunsala hasredilen alt bölümünde Jamgoçyan'ın eseri üzerinde duracağım için burada uzun uzadıya değerlendirmede bulunmayacağım).

6 Peker, *Galata Bankerleri*, 16.

7 Peker, *Galata Bankerleri*, 18, 20, 26.

8 Emine Kıray, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar* (İstanbul: İletişim, 1993).

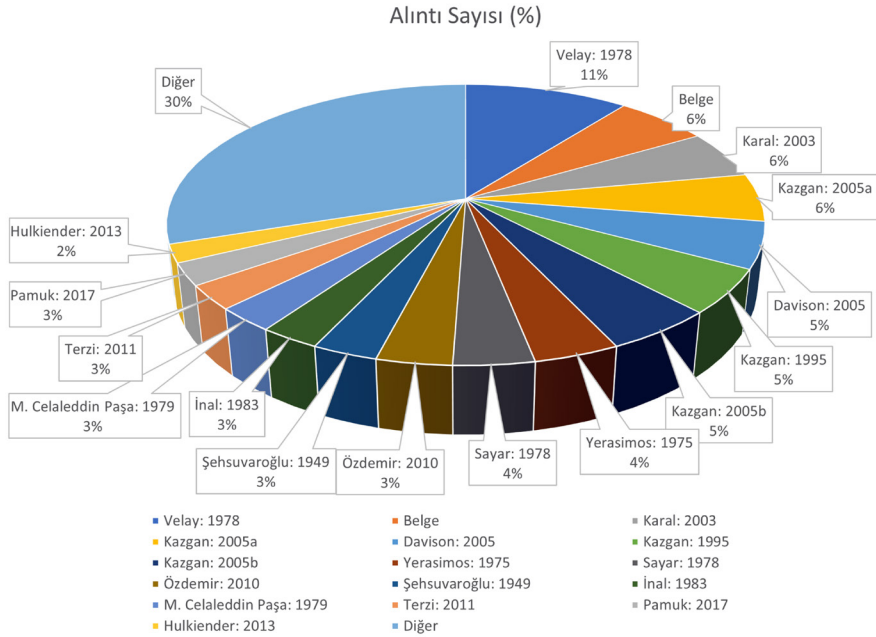
9 Peker, *Galata Bankerleri*, 46.

dönemi Peker'in kendisine rehber edindiği tüm araştırmalardan daha etraflı açıklamıştır. Peker'in, Kıray'ın eseri yanında Foster-Hobart Raporu'nun orijinalini de en azından görmesi beklenirdi.

Konuyla ilgili olarak hazırlanmış lisansüstü tezlerin de eserin mehzaları arasına girememiş olması şaşırtıcıdır. Oysa YÖK Tez Kataloğu'nda Peker'in tezinin kabulünden çok daha önce kabul edilmiş tezlerin var olduğunu görebiliyoruz.¹⁰ Bunlar arasından yalnızca Murat Hulkiender'e ait yüksek lisans tezi, sonradan kitaplaştırılmış ve Peker de araştırmasında bu eserden cömertçe faydalanmıştır.¹¹ Öte yandan Peker'in de kitabında belirttiği üzere¹² Galata bankerleri denilen grubun kökeni sarraflığa dayanmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı'da sarraflar ve sarraflık üzerine hazırlanmış tezlerin de araştırmada kendisine yer bulması beklenebilirdi. Ancak yine tez kataloğundan kolaylıkla tespit edilebileceği üzere bu tarz çalışmalara eserde rastlanılmamaktadır.¹³

Peker'in görüp de tam olarak değerlendirmedeği ya da hiç görmediği araştırmalar yanında aşırı denebilecek sıklıkta kullandığı eserlere de rastlanmaktadır. Bu tarz kullanımları sayısal olarak tespit etmek ve değerlendirmeleri somut bir temele dayandırmak amacıyla aşağıdaki istatistik tablo oluşturulmuştur.¹⁴ Tablo; referans içermeyen Önsöz, Giriş ve Sonuç bölümleri hariç tutularak hazırlanmıştır. Bu haliyle toplam 305 paragraf içeren üç ana bölümün sayısal bir dağılımını ortaya koymaya çaba gösterdim. Bahsi geçen 305 paragrafın 295 adeti en az birer adet referans içermekteydi. Tablonun açıkça ortaya koyduklarını yazıya taşımaktan kaçınmak gerekirse de ana kaynak ağırlıklı hazırlandığı iddiasındaki bir eserin tüm referanslarının yalnızca %6'sı devlet belgelerinden, %1.15'i ise süreli yayınlardan oluşmaktadır.¹⁵

-
- 10 Murat Hulkiender, *Devletin Finans Çevreleriyle İlişkileri Açısından Galata Bankeri George Zarifi (1806-1884)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001); Melike Oktay, *19. Yüzyılda Bir Galata Bankeri: Köçeoğlu Agop Efendi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004); Mehmet Oğlakçı, *Galata Bankerlerinin Osmanlı Devlet Maliyesi Sistemine Etkileri* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).
 - 11 Murat Hulkiender, *Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarifi, 1806-1884* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2003); Peker'in metninin hem kaynakçasında hem de dipnotlarında bu kitabın basım tarihi 2013 olarak gösterilmekteyse de bunun maddi bir hata olduğunu düşünüyorum. Zira ilgili eserin 2013 yılında yapılmış bir ikinci baskısına rastlayamadım.
 - 12 Peker, *Galata Bankerleri*, 15-18.
 - 13 Bunlar arasından Sn Peker'in araştırmasına azami katkı sağlayacağını düşündüğüm iki tanesi: Araks Şahiner, *The Sarrafs of Istanbul: Financiers of the Empire* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995); Canan Torlak Emir, *An Analysis of Sarrafs Credit Networks in Istanbul (1844-1863)* (İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015).
 - 14 Toparladığım verileri istatistik tablolara dönüştüren değerli dostum. Dr. Öğr. Üyesi Erdinç Yücesoy'a müteşekkirim.
 - 15 Dönemde yazılmış bir kısım matbu eserin ana kaynak hüviyeti tartışmalı olduğu için ana kaynaklar arasında sayılmamıştır. Zaten karmaşık olan dairesel grafiğin daha da karmaşık bir hal alması açısından %2'den daha az gönderme yapılmış eser ve kaynaklar "Diğer" grubu içerisinde gösterilmiştir. Bunların detaylı bir dökümü için Ek-1'e bakılabilir.

2. Ana Kaynakların Kullanımı

Metin oluşturulurken ana kaynak hüviyetinde üç farklı grup materyalden faydalanılmış. Bunlar Osmanlı devlet evrakı, süreli yayınlar ve incelediği dönemde yaşamış ya da yaşayanların tanıklıklarına dayalı olarak kişilerin aktardığı eserlerinden oluşuyor.

Devlet evrakının kullanımına mercek tutulunca bazı sorunların varlığı göze çarpıyor. Bu tarz kaynakların metnin tamamında işgal ettiği alanın oranını yukarıdaki tablolarda göstermiştim. Tespit edilen oran aynı zamanda araştırmancının gün yüzüne çıkardığı ham verinin oranını da belirtmektedir. Araştırmancının, daha önce kullanılmış kimi belgeleri nasıl kullandığına bakmak da bu noktada gerekli/önemli bir husus. Birincil kaynakların defaten kullanılmasında elbette beis yoktur. Ancak bir araştırmancının tekraren kullandığı kaynaktan daha önceki kullanımlarda gözden kaçırılmış ya da dikkate alınmamış bir unsur ortaya çıkarmasını beklemek de olağan ve hatta bilimsel etik bakımından da beklenilir bir durum. Ayrıca, eğer ilgili kaynağı kendisinden önce kullanan bir eseri gözden kaçırma gibi bir durum yoksa referans vererek kaynağın daha önceden ne bağlamda kullanılmış olduğuna dikkat çekmesi gerekir. Hatta önceki araştırmalarda yapılan çıkarımlarda hatalı olduğu düşünülen bir durum varsa bu da tartışılmalıdır. İncelediğim kitapta kullanılan devlet evrakının bir kısmının daha önceden farklı araştırmalarda benzer bağlamlarda kullanılmış olduğunu tespit ettim. Örneğin, kırk yedinci sayfada "BOA. İ. DH. 498/33845" künyesiyle kullanılan belge, eserinin kaynakçasında da bulunan bir kitapta ve aynı bağlamda değerlendirilmiş-

tir.¹⁶ İkinci bir örnekle bu bahsi kapatacağım. Kitabın doksan üçüncü sayfasında gönderme yapılan "BOA. İ. DUİT 187/5" künyeli belgenin öncelikle referans kodunun hatalı verilmiş olduğu belirtilmelidir. Peker'in bu referansla verdiği bilgilerle ilgili belgenin dosya ve gömlek numaraları birbirini tutmamaktadır.¹⁷ Öte yandan aynı belge bir doktora tezinde de kullanılmıştır.¹⁸ İki farklı yazarın yaklaşım ve bağlamlarının birbirini kesinlikte tutmadığını, dolayısıyla burada Peker'in esasında farklı bir belgeyi kullanmış olduğunu ifade etmeliyim. Ne var ki bahsi geçen dosyanın oldukça geniş bir dosya olduğu ve Peker tarafından çok küçük bir bölümünün değerlendirildiği de belirtilmelidir. Örneğin Uysal, konusu bakımından bir yan alan olmasına rağmen aynı dosyadan çok daha verimli bir şekilde faydalanmıştır.

Yukarıda örnekleme yapıldıklarımın yanında bir de metne bir katkı sağlamamasına rağmen dâhil edilen belgeler mevcuttur. Bu durumu örnekleme için genişçe bir alıntı yapmak icap ediyor:

"[120] Murat Efendi'nin yazışmaları bundan ibaret değildir. Aynı yıl içinde bu borç senetlerinden bir ay sonra Ocak 1873'te Banker Köçeoğlu Agop'a kendi el yazısıyla bir tezkire yazmış ve Seyit Bey diye [121] birinin işinden bahsederek bir an önce bitirilmesini arzu ettiğini ve gereğinin yapılmasını rica etmiştir."¹⁹

Alıntıladığım cümlelerin öncesine bakıldığında Şehzâde Murat Efendi'nin bankerlerden aldığı borçlara dair bazı akıl yürütmelerin, sonrasında ise 1875-76 yılları siyasi hadiselerinin özetlendiği görülecektir. Bu kısa paragrafı bağlama oturtmadığım gibi Seyit Bey'in kimliği, halledilmesi gereken işinin ne olduğu gibi sorularım da havada kaldı. Oldukça önemli ve açıklayıcı olduğuna kanaat getirilip metin akışı bozularak yazılan böylesi bir eklemekten okurun ne anlaması gerektiğini bilebilmesi için bu tarz soruların yazar tarafından cevaplanarak aktarılması gerekir. İlgili ifadelerin göndermesi ise "BOA. Y. EE. 21/21" künyeli belgeye yönlendirilmiştir. Araştırmaya somut bir katkı vermediği gibi anlatımın akışını da bozan bu muğlak cümlelerin eklenmesinin sebebi açıklanmayı beklemektedir.

Ana kaynak hüviyetinde olan diğer iki grubu bir arada ve kısaca ele almak istiyorum. Hatırat veyahut döneme tanıklık etmiş kişilerin eserleri kullanılırken şöyle bir yöntem izlenmiş: Eğer ilgili eserler Latin alfabesine aktarılmışsa göndermeler Latinize edilmiş baskıya yapılırken orijinal baskı tarihi de belirtilmiş. Ne var ki bu eserlerin bazılarının Latin alfabesine aktarılmasında sorunlar olduğu bilinmektedir. Özellikle sorunlu olan bu versiyonların orijinal metinden teyit edilerek kullanılması araştırmanın sağlığı açısından elzemdir. Dahası, bu Latinize kaynakların bir kısmı sadeleştirilmiş olduğundan akademik araştırmalarda veri olarak kullanılması son derece sıkıntılıdır. Süreli yayınlar söz konusu olduğunda ise oldukça kısıtlı bir şekilde kullanıldıklarını, daha geniş bir taramayla yerli ve yabancı süreli yayınlarda konuyla ilgili oldukça mümbit verilere ulaşılabileceği aşikârdır.

16 bk. Nurdan İpek, *Yahudi Bankerler* (İstanbul: Yeditepe, 2011), 326.

17 Peker'in verdiği bilgiler, sonraki gömleklere, büyük ihtimalle, sekizincisinde bulunuyor olsa gerek.

18 Mustafa Ali Uysal, *Hüseyin Avni Paşa (1820-1876)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 103. Bu tez de Peker tarafından görülmemiş olmakla beraber aynı yazarın doktora tezinden hareketle hazırladığı bir bildiri Peker'in kaynakçasında mevcuttur. bk. Mustafa Ali Uysal, "Sultan Abdülaziz'in Hal ve Ölümünde Hüseyin Avni Paşa'nın Rolü", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu* (Ordu ve Siyaset, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 65-98.

19 Peker, *Galata Bankerleri*, 120-121.

3. Sorunsala Dair

Ortaya attığı bir soruyu tartışmak üzere hazırlanan tarihsel metinlerin tüm tarih araştırmaları içindeki oranının oldukça düşük kaldığı bilinen bir gerçek. Bu oran, adına ironik bir şekilde “tez” ismini verdiğimiz lisansüstü çalışmalarda daha da düşüyor. Elbette oranın düşüklüğü tezlerin tamamlanmasında zaman kısıtı bulunması, sorunsal kurgulayabilmek için birikime ihtiyaç duyulması ve belki de en önemlisi sorunsala dayalı araştırmaların tez jürisinde sorunla karşılaşma ihtimalinin daha yüksek olması gibi sebeplerle açıklanabilir. Haliyle bir iddiayı tartışmak amacıyla yola çıkan araştırmalar ilgiyi hak etmektedirler. Öte yandan sorunsalı olan bir araştırmacının ilk mükellefiyeti sorunsalını açıklamak, mevcut durumdaki hangi kabullere itiraz geliştirdiğini açık bir dille ifade etmek ve kendi iddiasını ispat için ne gibi araçlara başvuracağını dökümünü yapmaktır.

İncelemesini yaptığım metin bir değil, iki sorunsala sahip olmasıyla farklı bir noktada konumlanıyor. Araştırma sonuçları 2018 yılında tez olarak metinleştirildiğinde Galata bankerlerinin Sultan Abdülaziz’in hal’indeki rollerini açığa çıkarmak niyetini ortaya koyarken aynı metin 2022 yılında kitap haline getirildiğinde aynı meslek erbabının Osmanlı ekonomik çöküşündeki etkilerinin tespit edildiği beyan olunmuştur. Aynı metnin iki farklı sorunsalı yanıtlayıp yanıtlamayacağı üzerine bir tartışmaya girişmeyeceğim. Zaten araştırma kie taplaştırılmayıp yüksek lisans tezi olarak kalmış olsaydı üzerine bir inceleme yapılmasının gerekeceğini de düşünmüyorum. Genelde kabul edildiği üzere yüksek lisans, araştırmacı namzedinin usulü öğrendiği, kendisini bu anlamda geliştirirken bilimsel bilgiye katkıda bulunduğu bir aşamadır. Ancak bir yüksek lisans tezi kitap haline getiriliyorsa tez vasfının ötesine geçerek belli bir iddiayı da ortaya koyuyor demektir.

Peker’in kitabında ortaya atılan sorunsalın ilk problemi, iddiasını neredeyse hiç tartışması olarak göze çarpıyor. İddianın temeli Osmanlı’nın bir ekonomik çöküş yaşamıysa eğer, ayan beyan ortada olan bir gerçek olup olmamasına bakmadan öncelikle böyle bir çöküşün varlığının tartışılmasıyla işe başlanması beklenirdi. Devletin XIX. yüzyıldaki ekonomik duruma nasıl geldiği tarihsel arka planıyla açıklanmadığı sürece önermenin ikinci kısmı olan ekonomik çöküşe Galata bankerlerinin etkisinin ispatlanma çabası ayakları yere sağlam basacak vaziyete getirilemez. Sorunsalın tartışılmaması en çok literatür değerlendirmesine girişmemekle ortaya çıkıyor ve kitabın özüne bu yolla zarar veriyor. Peker’in, Onnik Jamgoçyan’ın yukarıda işaret edilen eseriyle hiçbir kavgaya girmemiş olması ortaya attığı soruyla derinlemesine ilgilenmek amacı taşımadığının ispatı aslında. Zira Jamgoçyan, çok iyi belgelediği eserinde safını sarraflardan yana tutuyor. O da sarrafların Osmanlı ekonomisinde büyük bir etkiye sahip olduklarını savunurken bunun olumlu bir etki olduğunda ısrar ediyor. Peker’le Jamgoçyan sarrafların mâli güçlerini perde arkasından devlet yönetiminde etkin olmak amacıyla kullandıkları konusunda hemfikir görünüyorlar. Ancak birisi devlet yönetimine yapıldığına inandığı müdahalenin ekonomiyi çöküşe götürdüğü fikrini öne sürerken diğeri sarrafların yönlendirmelerinin engellenmesi dolayısıyla aynı neticenin, yani ekonomik çöküşün gerçekleştiğini savunuyor. İşte bu noktada Peker, sanki daha önce böyle bir görüş hiç öne sürülmemişçesine, kendi önerisini okura anlatmakla yetiniyor. Oysa sağlıklı bir literatür tartışması ve ortaya koyacağı karşıt argümanlarla Jamgoçyan’ın savlarını geçersiz kılması beklenirdi. Şu haliyle bakıldığında, alabildiğine yanlı tutumu ve sağlam destekten yoksun pek çok iddiasına rağmen Jamgoçyan argümanlarını daha fazla tarihsel kaynakla beslemek

suretiyle genel savını da daha güçlü bir şekilde savunuyor konumdadır. Peker, her şeyden önce kitabının basım tarihinden kırk dört yıl evvel savunulmuş bir tezin tüm iddialarını tartışarak çürük olanların bir dökümünü yapmalı ve kendi sorunsalına getirdiği açıklamaları da bu temel üzerine bina etmeliydi.

Metnin yapısal özelliklerine dair bir diğer mesele ise araştırmacının bir diğer sorumluluğu da süjesiyle kurduğu ilişkide belli bir mesafeyi korumasıdır. Aksi takdirde ortaya sorunlu bir ilişki çıkacak ve bu da yazarın iddiasını ispatlamak yolunda işini zorlaştıracaktır. Maalesef Peker'in süjesiyle kurduğu ilişki bu türden sorunlu bir ilişkidir. Pek çok akademik metinde yazarın konu edindiği kesim, kurum ve benzeriyle ilişkisinde "tuttuğu tarafı" algılayabilmek için satır aralarına bakmak gerekir. Oysa Peker'in metni söz konusu olduğunda böyle bir çaba harcamaya gerek kalmıyor. Yazar bankerlere yönelik kullandığı pek çok küçümseyici, ötekileştirici ifadeyle olumsuz bakışını açıkça ortaya koyuyor.²⁰ Bu ise yazarın süjesine açık bir önyargıyla yaklaşım kararını çok önceden vermiş olduğuna delalet ediyor. Böylesi bir yaklaşım kanıt toplarken önyargıya hizmet edecek olanlara öncelik verilebileceği şüphesini doğuruyor. Galata bankerleri gerçekten de olumsuz ve sevimsiz bir grup olabilir. Fakat her şeyden önce mesleklerinin doğasından kaynaklanan bu vasıflar önyargıya sebep olduğunda hem onları hem de sebep oldukları tarihsel gerçekliği anlama imkânlarını ortadan kaldıırır. Sonuçta da şöyle bir cümlenin yazılmasına sebebiyet verir: "Bankerler her daim kendi kazanç ve zararlarını hesap etmiş ve her türlü durumu lehlerine çevirmeye çalışmıştır."²¹ Bankerlerin, meslekleri itibarıyla zarar ve ziyanlarının hesabını tutmalarından daha doğal ne olabilir ki?

Araştırmada dikkat çeken ve kafa karıştıran en temel hususlardan bir tanesi iç borç ve dış borç ayırımının net olarak yapılmaması gibi görünüyor. Oysa bu ayırım, ekonomik çöküşteki banker etkisini kantitatif veriyle ispatlamak açısından zorunludur. Ancak metnin gidişatı içerisinde pek çok borçlanma sıralanırken bunların hangisi dış borç ve hangisi iç borç, yani bankerlerden sağlanan borç ve ikisi arasında geri ödeme koşulları bakımından ne gibi farklılıklar bulunuyor gibi soruların cevaplanmasına imkân sağlayacak ayrımlar gösterilmiyor. Dahası, ekler bölümünde bir başka eserden²² alıntılanan bir dış borç listesi²³ bulunmasına rağmen karşılaştırma yapma imkânı sağlayacak bir iç borç tablosu mevcut değil. Tabi kitabın yirminci sayfasında bulunan "...içinde Galata bankerlerinin de bulunduğu yabancı alacaklılar..." ifadesinin şüpheye düşürdüğü gibi bankerler cebebi ve dolayısıyla onlardan alınan borçlar da dış borç sayılmıyorsa bahsi geçen ayırımın yapılması gerekirdi.

SONUÇ

Bir kitap isimlendirilirken yayınevi talepleri doğrultusunda, ilgiyi artıracak başlıklar seçildiği bilinen bir durumdur. Ancak kitapların başlıkları da yayıncıların değil, yazarların sorumluluğundadır. Örneğin kitabın Sonuç bölümündeki kimi hususlar tartışmaya açılabil-

20 Birkaç örnek vermek gerekirse: "...Ermeniler servetleri ve işgüzarlıklarıyla..." (19); "Osmanlı Bankası'nın kuruluş yılına kadar meydan bankerlere kalmıştı." (35); "... Galata bankerleri yakında hurs ve tamahlarına arz edilecek..." (47). Örnekler çoğaltılabilir. (Virgular bana ait).

21 Peker, *Galata Bankerleri*, 77.

22 Ahmet Kamil Tunçel - Murat Yıldırım, "1854-1874 Döneminde Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması: Kaç Milyar Dolar Osmanlı Devleti'nin İflasına Neden Oldu?", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/1 (2014), 1-26.

23 Peker, *Galata Bankerleri*, 155.

lirdi. Kitap, eğer bir ikinci baskı yapacaksa tarihsel açıklamaya yüklü katkıda bulunabilecek sorunsalı, ilk baskıda görülmemiş onlarca araştırma ve yüzlerce kaynağın da değerlendirilmesiyle yeniden ele alınmalıdır. Kısacası ikinci bir baskı metnin hayli geliştirilmesi ve genişletilmesiyle ortaya çıkarılırsa başlığındaki vaadi, yani Galata bankerlerinin Osmanlı ekonomik çöküşüne etkilerini somut olarak ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır.

Sadece incelediğim kitap özelinde olmamak kaydıyla Galata bankerlerinin hakkıyla bir çözümlemesinin yapılabilmesi için farklı bir bakış açısının geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bankerler üzerine oluşan literatürün neredeyse tamamında bu mesleği icra eden bireyler sinsi, hasis, habis ve derras olarak tarif edilmekteler. Gerçekten de bireysel olarak bu özellikleri bünyesinde barındıran bankerlerin varlığı bilinmektedir. Ancak bu tarif ve etiketleme faaliyetinde bankerlerin etnik ve dinsel aidiyetlerinin de büyük etkisi olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu tavır alışını tersinden görmek suretiyle daha iyi algılayabilmek için Jamgoçyan'ın yine etnik saiklerle bankerleri olumlayan araştırmasına bakmak yeterlidir. Oysa bankerleri etnik kimlikleri özelinden çıkarıp sınıfsal bir yapı olarak aktarmak daha soğukkanlı açıklamalar ve dolayısıyla tarihte oynadıkları role dair daha isabetli yorumlar yapılmasını sağlayacaktır. Yani süreyi aşırıya kaçmayan bir genellemeye ve tasnife tabi tutup sevgi-nefret ilişkisi kurulmasının önüne geçmek sağlıklı sonuçlara ulaşmak için yegâne yöntem gibi görünüyor. Bu tarz bir yaklaşım sergileyen araştırmalar ortaya çıkana dek bankerleri ve dolayısıyla XIX. asırdaki Osmanlı finans dünyasının hakikatli bir panoramasını görmekten mahrum olacağımız açıktır.

KAYNAKÇA

- Hulkiender, Murat. *Bir Galata Bankerinin Portresi : George Zarifi, 1806-1884*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 1. baskı., 2003.
- Hulkiender, Murat. *Devletin Finans Çevreleriyle İlişkileri Açısından Galata Bankeri George Zarifi (1806-1884)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- İpek, Nurdan. *Yahudi Bankerler*. İstanbul: Yeditepe, 1. baskı., 2011.
- Jamgocyan, Onnik - Üyepazarcı, Erol. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sarraflık: Rumlar, Museviler, Frenkler, Ermeniler (1650-1850)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014. <https://books.google.com.tr/books?id=RvjCxQEACAAJ>
- Kazgan, Haydar. *Galata Bankerleri. Türk Ekonomi Bankası*, 1991. https://books.google.com.tr/books?id=S_DiAAAAAAAJ
- Kazgan, Haydar. "II. Sultan Mahmut Devrinde Enflasyon ve Darphane Amiri Kazaz Artın". *Toplum ve Bilim* 11 (1980), 115-130.
- Kıray, Emine. *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*. İstanbul: İletişim, 1993. https://books.google.com.tr/books?id=_UzsAAAAIAAJ
- Oğlakçı, Mehmet. *Galata Bankerlerinin Osmanlı Devlet Maliyesi Sistemine Etkileri*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Oktay, Melike. *19. Yüzyılda Bir Galata Bankeri: Köçeoğlu Agop Efendi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Peker, Şeyma. *Galata Bankerlerinin Osmanlı Ekonomisinin Çöküşüne Etkileri*. Lejand Kitap, 2022. <https://books.google.com.tr/books?id=jzOhEAAAQBAJ>
- Peker, Şeyma. *Sultan Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesinde Galata Bankerlerinin Rolü*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Şahiner, Araks. *The Sarrafs of Istanbul: Financiers of the Empire*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Torlak Emir, Canan. *An Analysis of Sarrafs Credit Networks in Istanbul (1844-1863)*. İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Tunçel, Ahmet Kamil - Yıldırım, Murat. "1854-1874 Döneminde Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması: Kaç Milyar Dolar Osmanlı Devleti'nin İflasına Neden Oldu?" *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/1 (2014), 1-26.
- Uysal, Mustafa Ali. *Hüseyin Avni Paşa (1820-1876)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Uysal, Mustafa Ali. "Sultan Abdülaziz'in Hal ve Ölümünde Hüseyin Avni Paşa'nın Rolü". *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*. IV/65-98. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

EK

Ek 1: Kitapta Kullanılan Referansların İstatistik Dökümü

ALINTI YAPILAN KAYNAK	ALINTI SAYISI	ALINTI SAYISI %
Velay: 1978	46	10,57%
Belge	26	5,98%
Karal: 2003	24	5,52%
Kazgan: 2005a	24	5,52%
Davison: 2005	23	5,29%
Kazgan: 1995	22	5,06%
Kazgan: 2005b	22	5,06%
Yerasimos: 1975	17	3,91%
Sayar: 1978	16	3,68%
Özdemir: 2010	15	3,45%
Şehsuvaroğlu: 1949	13	2,99%
İnal: 1983	12	2,76%
M. Celaleddin Paşa: 1979	12	2,76%
Terzi: 2011	12	2,76%
Pamuk: 2017	11	2,53%
Hulkiender: 2013	9	2,07%
A. Mithat: 2013	8	1,84%
İpek: 2011	8	1,84%
Öztuna: 2013	8	1,84%
Şeni: 2010	8	1,84%
Ahmed Cevdet Paşa: 1980	7	1,61%
Ahmed Cevdet Paşa: 1967	6	1,38%
A. Şeref: 2012	5	1,15%
Belin: 1999	5	1,15%
Daşdemir: 1999	5	1,15%
Köse: 2001	5	1,15%
Sürelî Yayın	5	1,15%
Uzunçarşılı: 1943	5	1,15%
Yücekök: 1968	5	1,15%

E. Tevfik: 1974	4	0,92%
Jamgoçyan: 2017	4	0,92%
Tunçel ve Yıldırım: 2014	4	0,92%
Uysal: 2014	4	0,92%
Eldem: 1994	3	0,69%
Hafız Mehmet Bey: 1906	3	0,69%
Mordtmann: 1999	3	0,69%
Timur: 2006	3	0,69%
Varcan: 2000	3	0,69%
Akyıldız: 2003	2	0,46%
Kazgan: 1983	2	0,46%
Kazgan: 2014	2	0,46%
Uzmay: 2006	2	0,46%
Ülman: 2002	2	0,46%
Abidin Bey: 1874	1	0,23%
Akçay: 2013	1	0,23%
Akyıldız: 2010	1	0,23%
Bütün: 2012	1	0,23%
Karaca: 2014	1	0,23%
Karal: 2007	1	0,23%
Mithat Paşa: 1907	1	0,23%
Osman N. Efendi: 1909	1	0,23%
Öztürk ve Keskin: 2011	1	0,23%
Sevgen: 1969	1	0,23%
Toplam Alıntı Sayısı	435	